

מאמר יסודי מהגאון הגדול רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א ראש ישיבת 'יד אהרן'

בענין השיבוש בדרכי הלימוד בשנים האחרונות - והתיקון לכך

הדברים מפורשים בדברי הנפש החיים (שער ד' פרק ב') שכותב 'הרי כמה הלכות מרובות יש בש"ס שבעת אשר האדם עוסק בהם הוא צריך לעיין ולהעמיק מחשבתו ושכלו בענייני הגשמיות שבהם, כגון קנין ופתיח נידה שהן הן גופי הלכות, או המשא-ומתן בש"ס וכללי דיני מיגו של רמאות שהיה הרמאי יכול לטעון'. נמצא אם

כן שכאשר לומדים איזה דין כגון 'מיגו' שהרמאי יכול לטעון, תחילת הלימוד הוא להיכנס לראשו של הרמאי ולהבין את הטענות, וכן כשלומדים פרק 'הזהב' שבמסכת בבא מציעא צריך להבין היטב מהו כסף ומהו זהב וכו'.

אלא שכל אותם דברים פשוטים יש להם שורש ומקור עליון ביותר,

ולכן אחרי שמבינים את הדברים בצורתם הפשוטה יש לעלות שלב ולנסות לעמול ולהבין את אותם הדברים בעומק החכמה העליונה שלהם. בעוד שתחילת הלימוד נעשה ע"י השכל הפשוט בו ניתן להבין את הדברים בצורתם הפשוטה, בשלב הבא של לימוד התורה יש להשתמש בשכל הנאצל כדי לנסות להבין את עומק החכמה שבכל דבר.

נמצא שבלמוד התורה צריך להשתמש בשני החלקים שבשכל. ההבנה הראשונה חייבת להיעשות ע"י השכל הפשוט, משום שהתורה יורדת ומתגלית גם בדברים הפשוטים הללו. והשלב השני הוא להבין את עומק חכמת התורה הקדושה, וזה נעשה ע"י השכל הנאצל. אם לא משתמשים כראוי עם אחד מחלקי השכל, הרי זה חסרון גדול בצורת הלימוד.

ב

להבנת הדברים נזכיר כאן את אחד האופנים שבו מתגלה אצלנו השכל הנאצל.

א

בשנים האחרונות השתרש אצל לומדי התורה שיבוש מסוים בדרכי הלימוד, וברצוננו להרחיב את הדיבור על כך.

עלינו לדעת כי שכל האדם מתחלק לשנים. האחד הוא **השכל הפשוט** השייך למושגים גשמיים, בו חושב האדם

את כל המחשבות והחכמות הפשוטות, ולמעלה מזה הוא **השכל הנאצל** השייך למושגים רוחניים עליונים, והוא **משפיע על השכל הפשוט**.

והנה אף כי בודאי שורש התורה ומקורה בחכמה העליונה כמאמרם ז"ל 'קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל חד', וכפי שנוהג המהר"ל בספריו לכנות את התורה '**שכל המופשט**', עם

זאת עלינו לדעת כי התורה משתלשלת ממקורה העליון ירידה אחר ירידה עד לעולמנו הגשמי, ומתגלית לנו תחילה במושגים גשמיים ובדברים פשוטים ביותר.

כדוגמא לכך, כאשר לומדים את משנת שור שנגח את הפרה הרי זה נושא פשוט וגשמי ביותר - שור נגח פרה והבעלים חייבים לשלם את הנזק לניזק, אמנם בפנימיות הדברים הרי זו חכמה עליונה. מקור התורה הוא עליון ביותר ושורשם של הדברים הם גבוה מעל גבוה, אלא שהתורה משתלשלת ויורדת לעולם הגשמי והפשוט שלנו ומתגלית גם בדברים גשמיים כדיני שור שנגח את הפרה.

ומכיון שהתורה מתגלית גם ברובד הפשוט, אזי כאשר לומדים את המושגים הפשוטים כגון 'שור שנגח את הפרה', השלב הראשון של הלימוד הוא להשתמש בשכל הפשוט **להבין היטב את הדברים כפשוטם**, משום שזה **בדיוק** מה שהתורה אומרת ועלינו להבין מה היא אומרת, ועל כן גם הלימוד הפשוט הזה הוא חלק מלימוד התורה.

החזון איש באיגרת (א, ב) מדבר על ענין החידושים שבתורה שבע"פ וז"ל, 'ואל נא תדחוק את עצמך לחקות את המפלפלים המתפלפלים. בהוספך בשקידתך תוסיף אמנם לחדש בתורה, אבל ענין החידושים פירש הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל בהיות שאין עומק תורה שבעל פה מתגלה אלא אחרי רוב השקידה והעמל, כל המתגלה מקרי חידוש, וכל המוסיף בקניינים שהתורה נקנית בהם מוסיף ידיעה יותר ברורה וטועם נעימות הצפונות אשר היו בעילום והסתר טרם עמלו, והן הנה החידושים משמחי נפש ומלהיבי אהבה עילאית מורם מכל השפלות הגופנית ומהפכים גשם לנשמת חיים'.

ונבאר את יסודם של הדברים אחד לאחד:

'אבל ענין החידושים פירש הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל בהיות שאין עומק תורה שבעל פה מתגלה אלא אחרי רוב השקידה והעמל, כל המתגלה מקרי חידוש' - הבנת עומק התורה שבעל פה שייך לשכל הנאצל וזה מתגלה רק אחרי עמל ושקידה. זהו המושג של חידושי תורה. חידושי תורה אמיתיים הם דברים הטמונים בעומק החכמה ונמצאים תחילה בהסתר, משום שאינם חכמה פשוטה השייכת לשכל המופשט, ועל כן אינם מתגלים רק אחרי עמל ושקידה. **'וכל המוסיף בקניינים שהתורה נקנית בהם מוסיף ידיעה יותר ברורה וטועם נעימות הצפונות אשר היו בעילום והסתר טרם עמלו' -** ככל שאדם מרבה בקנייני התורה הוא מתקרב ומתחבר יותר לשרשם של הדברים וזוכה לגלות את הדברים המוסתרים, שהרי הוא התקרב אליהם. **'והן הנה החידושים משמחי נפש ומלהיבי אהבה עילאית מורם מכל השפלות הגופנית ומהפכים גשם לנשמת חיים' -** לא מדובר כאן על שמחה פשוטה שאדם שמח כי אמר חבורה טובה שהרשימה את כולם והוא שמח על הישגיו, אלא זו היא שמחה מיוחדת בחידושי תורה על עצם זה שזכה להבין את עומקה של תורה, ועל דרך שכתוב 'שמחים כנתינתן מסיני' ועל כך אומר החזו"א שהם 'משמחי נפש ומלהיבי אהבה עילאית מורם מכל השפלות הגופנית ומהפכים גשם לנשמת חיים'.

והדבר בדוק ומנוסה שאם לא מרגישים שמחה זו, הרי זה סימן ברור שעדיין לא הגיעו להבנת הדברים בשכל הנאצל.

ג

והנה בשנים האחרונות ניכר אצל הלומדים חסרון גדול בשני חלקי הלימוד. אנשים רבים (ובפרט בחורים) התרגלו

שלא להשתמש בשכל הפשוט כלל. הם חושבים שלימוד תורה זה משחק מילים, הפרחת מושגים באוויר מבלי לדעת בדיוק במה מדובר, בשעה שחסר להם את ההבנה במושגים הבסיסיים ביותר.

מתרגלים מגיל צעיר ללמוד בכל מיני צורות של 'לומדות' מבלי להבין מה הם מדברים, עד שלא משתמשים כלל בשכל הפשוט, וכאשר מגיעים לשלב של חידושי תורה השייכים לשכל הנאצל, אומרים כל מיני פלפולים הרחוקים מן האמת, משחקים עם 'לומדות' באוויר ולא מבינים שום דבר כראוי. לזה התכוון החזון איש בדבריו **'אל נא תדחוק את עצמך לחקות את המפלפלים המתפלפלים'.**

כדוגמא לכך, בישיבה עוסקים כעת במסכת קידושין, ובתחילת הזמן היתה אוירה בבית המדרש לנסות להבין מהו בדיוק המושג של קידושין, דבר שכמעט ואין עליו גמרות וראשונים, וכך כל הלימוד מתחיל להיות פילוסופיה, וכך ראיתי בעוד מקומות.

חושבים שמבינים את הדברים ומתחילים להתפלסף בצורה מעוותת, בלי שכל הפשוט ובלי שכל הנאצל. מצד השכל הפשוט חכמת התורה היא חכמה **ריאלית**. בחכמה ריאלית יש הגבלות, יש ניתוחים, יש ראיות, מה נראה לומר ומה לא נראה לומר. החכמה היא חכמה אמיתית ולא סתם משוואות באוויר. אין זו פילוסופיה שבה אדם אומר כל העולה על רוחו ללא שום הגבלות. כל דבר צריך ראיות מבוססות מגמרא וראשונים, **ואף כשאומר הרמב"ן שזה לא מופת חותך מ"מ צריך שיהיה במסגרת של ריאליות.**

בעיות אלו מתחילות כבר בחיידר, בכיתות ז' וח', כשאומרים להם את כל ה'רייד' בשעה שהם לא מבינים כראוי אף את הדברים הפשוטים. בכיתה ח' מכינים במשך השנה את החומר לקראת המבחן לישיבה קטנה, ובמבחן לישיבה קטנה הם נבחנים רק עד כמה הם יודעים את ה'רייד'. אחר כך נכנסים לישיבה קטנה ונוצרת תחרות למי מהם יש מחברת גדולה יותר של 'מפרשים', מתחילים כבר עם חידושי ר' שמואל, ואחר כך כבר מדברים איתם על ר' נחום... ומה יוצא מזה? לא מבינים כלום!

וכך ממשיכים לישיבה גדולה עם תחושה שהם כבר יודעים הכל, כי את כל ה'לומדות' כבר שמעו בישיבה קטנה, ומגיע השלב שהם מתפלספים - עכשיו הם רוצים להבין **'בדיוק'...**

זו היא תופעה שלא היתה בעבר והתחילה רק בשנים האחרונות. חמי זצ"ל למד בישיבת עץ חיים, ומה למדו שם? גמרא, רש"י ותוספות, מהרש"א, מהר"ם שיף עם

זהו גם כן חלק גדול מהסיבה שרבים אינם מרגישים מספיק טעם בלימודם, ולאחר זמן מה הם נשברים. משום שחידושי תורה אמורים לגרום לשמחה עילאית והם מרוממים את הלומד לאין שיעור, כדברי החזו"א. **אך בצורת הלימוד הנהוגה כיום אי אפשר לטעום את הטעם האמיתי של התורה**, לא בשכל הפשוט ולא בשכל הנאצל, ולבסוף גדלים עמי הארץ וזה חורבן גדול!

כפי שאנו אומרים תמיד, לא באנו לתקן את העולם, אך בואו ונתקן את עצמנו. נתחזק ונשתדל להתרגל ללימוד בצורה נכונה, ונזכה בעז"ה לגדול בתורה ולצאת תלמידי חכמים אמיתיים.

'הערות', **ומידי פעם** היו אומרים איזה פני יהושע. ומה היה בישיבת פוניבז' אצל ר' מיכל יהודה זצ"ל? למדו גמרא רש"י ותוספות כמו שצריכים ללמוד, וכאשר הוא היה אומר איזה קצות החושן היה ממש יום טוב... וכך יצאו מהישיבה קטנה כשיודעים ללמוד. אבל היום כבר לא לומדים כך, אולי בחיידר בכיתה ו'...

גם בכוללים מצויה תופעה זו. יש אמנם כוללים שלומדים טוב, אבל יש כוללים שג"כ שייכים לכל המושגים האלו. המצב הוא עד כדי כך שאחד אמר לי שאין לו ברירה אחרת, משום שאם לא ילמד כמו כולם יחשבו עליו שהוא לא למדן...

שו"ת עם ראש הישיבה שליט"א

ש. לאור הדברים, האם נכון לומר לבחור שלא ישמע ממה שמלמדים אותו?

ת. זה אי אפשר לעשות. לא ניתן להמריד אותו נגד המקום שלו, אבל מצב זה הוא חורבן...

ש. יש הטוענים שבכוונה מלמדים את הצעירים בצורה זו כדי להאהיב את הלימוד על התלמידים.

ת. בסופו של דבר זה גורם להיפך. זה משניא עליהם את הלימוד כי הם לא מבינים מה שמדברים איתם. המלמדים צריכים לדעת איך לתת 'גישמאק' בגמרא רש"י ותוספות, להבין אותם נכון, וכך יתנו לתלמידיהם טעם בלימוד. כ"כ הרבה בחורים אינם מרגישים טעם בלימוד ולא מתחברים ללימוד, והכל משום שאינם מבינים מה שמדברים איתם. חסר להם את הבנת הדברים בשכל הפשוט, הם לא יודעים מה זה רמאי וכו'.

יש לי קשר עם איזה 'מכינה' לישיבה קטנה, ואני לא נותן להם בשום פנים ואופן ללמד את כל הדברים האלו. בתחילה הילדים התלוננו כי שמעו מהחברים שלהם שכך הם לומדים, אבל אחרי שדיברתי איתם והבהרתי להם את הנושא, הם הבינו והכל הסתדר.

ש. לגבי מה שכתב החזון איש, האם הכל תלוי רק בעמל ושקידה?

ת. הכישרון עוזר הרבה בשכל הפשוט לחשבן את הגמרא ולדעת את הגמרא, ואולי זה עוזר גם לשכל הנאצל. אבל עכ"פ החידושים הם כפי שאמר הגר"ח מוואלוז'ין שהם על פי שכל הנאצל, וזה בא ע"י עמל ושקידה, והסימן הוא כפי שאומר החזו"א שהם 'מלהיבי אהבה עילאית'.

ש. האם ניתן להסיק מכך כי חידושים המגיעים בלי עמל ובכל זאת 'מלהיבי אהבה עילאית' הם חידושים של שקר?

ת. ייתכן שזה אמת כי הוא עמל לפני כן. החידושים הם בעצם בגדר נסתר, שלא רואים אותם בהתחלה ואחר כך זה מתגלה, ולזה צריך עמל ושקידה. אבל אחרי שיודעים ומבינים ברובד של שכל הפשוט, צריך להשתמש בשכל הנאצל כדי להבין עד הסוף, אבל לא סתם משחק מילים.

ש. ייתכן שהסיבה שלא עמלים כי זה קשה מאד ובפרט בקרב הציבור הצעיר?

ת. נכון, והסיבה האמיתית כי הם לא יודעים שאחרי שעמלים מקבלים טעם יותר חזק ומתחברים הרבה יותר ללימוד. אם מבינים נכון אז מתחילים להתחבר ומקבלים גישמאק שנותן עוד יותר חשק לעמול בלימוד.

לפני זמן קצר דיברתי עם איזה בעל תשובה שנמצא בישיבה לבעלי תשובה, והוא התאונן בפני שהוא לומד פרק המפקיד

ולא מתחבר ללימוד. אמרתי לו 'כאשר אתה לומד את פרק המפקיד, אתה צריך להבין שמדובר כאן על פיקדון שאדם מפקיד אצל חברו. לאדם יש איזה תכשיט וכשהוא נוסע מביתו הוא מפקיד אותו אצל חבר, ובא אחד וגנב את זה...' - כך צריך ללמוד לפחות בשלב הראשון. אך הם מיד מתחילים עם ה'לומדות'. הם רוצים להפוך אותם לבחורי ישיבה ברגע אחד ולתת להם מיד את ה'גישמאק' בלימוד, ולכן מיד מתחילים עם כל ה'לומדות'. הרי הבחור הזה לא שייך לכלל זה, מה הם רוצים ממנו? דבר ראשון צריך שיבין בצורה פשוטה על מה מדברים, שמדובר בפיקדון שהשומר פשע בשמירתו ונאבד וכו', ולא להתחיל מיד לדון אם פשיעה זה מדיק וכו'. וככה זה אצל כולם, אם זה הופך להיות משחק מילים אז מאבדים את הטעם ובסוף נשברים מזה.

ש. אולי זה נובע מכך שהיום אנשים בורחים מעמל?

ת. נכון. כל העולם היום הוא ההיפך מלעמול. פעם היו אומרים 'אנו עמלים והם עמלים', כולם היו עמלים. כמה עמל נדרש להכין ארוחה ולכבס ולסדר את הבית וכו'. אמרתי לאחרונה ששנים רבות ידעתי שחסר עמל בתורה וכולם מחפשים היום שיהיה קל, אבל חשבתי שבטיול לפחות כן יהיו מוכנים למסלולים קשים. אך בזמן האחרון רוצים אטרקציות גם בטיולים, לא רוצים לעמול כלל... כל החיים הם רק ליהנות. הרבה מאלו שיוצאים מבית המדרש לעבוד זה לא בגלל פרנסה אלא כי מחפשים חיים קלים, רוצים ליהנות. גם בלימוד לומדים עם מראי מקומות וכו', אבל הצורה הזו של הלימוד רק מרחקת. חושבים שזה מקרב אבל זה מרחק, כי כשעמלים באמת הרי זה חיבור אחר לגמרי.

ש. למה בישיבות לא לומדים מהרש"א?

ת. אכן צריכים ללמוד מהרש"א כמו שכתב החזו"א באגרת (ח"א אגרת א').

היה פעם מישהו שדיבר בלימוד עם הרב מבריסק, והרב שאל אותו כמה שפות אתה יודע, ומיניה וביה אמר לו, דע לך שיש לך עוד שפה, שפת ה'לומדות'. כוונתו היתה להוכיח שגם בלימוד לא מדברים סתם אלא יש דרך אמיתית מה לומר ומה לא.

ש. איך אפשר להתווכח עם דברי האחרונים, הרי יש להם שכל הנאצל יותר נעלה ממני?

ת. יש מושג של מחלוקת בתורה לאמיתה של תורה. הרמב"ן אומר שאין 'מופת חותך'. יש הרבה דרכים להבין, ויכול אחד להרגיש שהשכל הנאצל שלו אומר אחרת מחבירו, אם אתה מבין אחרת מהשני, בידך להתווכח איתו.

הרב מבריסק שמע פעם שני לומדים מתדיינים ביניהם מדוע הראב"ד משיג על הרמב"ם בלשון כה חריפה ומה הענין בזה. אמר להם הרב מבריסק שלשון זו היא גופא **חלק מההשגה** של הראב"ד. יש מקרה שאחד מתווכח עם השני ואומר אני לא חושב כדבריו ונראה לי אחרת. זה סוג אחד של השגה. אבל יש השגה אחרת שחלק מסנה הוא שהאחד משיג על השני משום שהוא מדבר שטויות. לא בכדי לפגוע בו, אלא שזה חלק מן ההשגה שלו שלדעתו השני מדבר דברים חסרי טעם. בוודאי גם לרמב"ם היה שכל נאצל, אלא ששכלו הנאצל סבר אחרת מהראב"ד. כל אחד לומד את התורה לפי ההבנה שלו ו'אין לדין אלא מה שענינו ראות'. אדם חייב ללמוד את התורה כהבנתו, ואם הוא מבין אחרת זכותו להתווכח, וייתכן שהשני טעה.

ש. מכל מקום יש מגדולי האחרונים שאי אפשר להתווכח איתם, כגון בעל קצות החושן.

ת. מה פתאום. ודאי שאפשר להתווכח גם עם קצוה"ח. הרי אינך בא להתיר עגונה כנגד דעת הקצוה"ח. אם אתה לומד טוב ומבין אחרת, בידך להתווכח בסברא.

ש. אם כן מה הגדר בזה? על מי אפשר לחלוק?

ת. זה תלוי בדרגת 'מקרא משנה וגמרא' של כל אחד ואכמ"ל (עי' אור ישראל איגרת יח).

ש. כשלומדים את השו"ע והנו"כ, נראה שהם למדו את הסוגיות בצורה אחרת מאיתנו, זה ממש ראש אחר...

ת. אני לא רואה שום סתירה בין מה שלומדים לבין הנו"כ. אם לומדים טוב את הסוגיא הרי זה משתלב היטב גם בהלכה. היה פעם איזה למדן ישיבתי שלמד קטע בחזו"א ומאד התרגז עליו, ואמר: 'החזו"א לא למד בישיבה'...

ש. זה באמת ראש אחר. השאלה היא כמה זה נובע?

ת. יש הרבה דרכים למקום. ר' חיים אחז שהאבני נזר הוא גדול הדור בלימוד. הרבה דרכים למקום.